

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Економічний факультет

ЛЕВКОВИЧ ВІТА МИКОЛАЇВНА

ФІНАНСУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА З
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(галузь наук – Управління та адміністрування)

Автореферат на здобуття
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Івано-Франківськ – 2023 р.

Дипломна робота виконання в Прикарпатському національному університеті
імені Василя Стефаника

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор кафедри фінансів
Ткачук Ірина Григорівна

Рецензент: кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та
маркетингу Михайлів Галина Василівна

Захист відбудеться «20» грудня 2023 р.

Дипломну роботу надано до захисту «10» грудня 2023 р.

Завідувач кафедри

Омелян Левандівський

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ	9
1.1. Основні поняття та принципи фінансового забезпечення житлово-комунального господарства	9
1.2. Проблеми та особливості фінансування житлово-комунального господарства як об'єкта міської економіки та інфраструктури	20
1.3. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні житлово-комунального господарства	26
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	34
2.1. Аналіз сучасного стану фінансування житлово-комунального господарства в Україні	34
2.2. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів житлово-комунальними підприємствами у місті Долина	45
2.3. Достатність фінансового забезпечення житлово-комунального господарства Долинської ТГ	54
Висновки до розділу 2	60
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	62
3.1. Міжнародний досвід та передові практики фінансування житлово-комунального господарства	62
3.2. Стратегія реформування фінансового забезпечення ЖКГ на місцевому рівні	72

3.3. Рекомендації щодо покращення фінансування житлово-комунального господарства	80
Висновки до розділу 3	85
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з ключових основ місцевого самоврядування є комунальна власність, яка спрямована на задоволення спільних потреб жителів громади. У контексті реформування місцевого самоврядування та процесів децентралізації, значення системи управління комунальною власністю стає ще більш важливим для забезпечення благополуччя громадян. У зв'язку з цим особливої уваги сьогодні в Україні набуває дослідження проблем якісного функціонування такої галузі народного господарства, як житлово-комунальне господарство (ЖКГ). ЖКГ – це одна з головних складових економіки будь-якої країни, яка забезпечує населення та підприємства житлово-комунальними послугами, рівень якості яких обумовлює комфортне життя і здоров'я населення.

На сьогоднішній день сфера житлово-комунального господарства є економічно не вигідною і неорганізованою, і вона стикається з численними наріканнями, які в основному є обґрунтованими та справедливими. Причинами цього стали проблеми, а саме: недосконалість нормативно-правової бази, нестача власних і бюджетних коштів через нераціональне використання матеріальних і фінансових ресурсів, несвоєчасна сплата рахунків за надані житлово-комунальні послуги. Вагомий вплив на роботу галузі здійснює фінансово-економічна криза, яка обмежує можливості її ресурсного забезпечення та сталого функціонування. Важливість теми полягає в необхідності вирішення системних проблем, які впливають на якість життя населення і розвиток країни в цілому. Забезпечення адекватного фінансування житлово-комунального господарства допоможе забезпечити стабільне функціонування комунальної інфраструктури, покращити якість наданих послуг, знизити енергетичну залежність, прискорити соціально-економічний розвиток регіонів та забезпечити житлову безпеку громадян.

Основні принципи фінансування ЖКГ закладені такими зарубіжними науковцями, як Р. Бендер, Е. Брігхем, Т. Олофсон, Дж. Делмон, Д. Грімсей, Г. Ходже, П. Бертольдї. Питання фінансового забезпечення ЖКГ знаходиться на стадії всебічного аналізу і є предметом досліджень багатьох відомих вітчизняних

науковців, таких як О. Нагорна, О. Вавричук, С. Онищенко, Д. Бізониц, О. Гуцалюк, В. Логвіненко, К. Савенко, В. Костецький, Ю. Петрушевський, В. Лаврик, О. Коцюрба.

За роки незалежності здійснено помітний внесок у розробку плану реформування житлово-комунальної сфери, проведено дослідження проблем та перспектив розвитку ЖКГ України. Проте, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, деякі аспекти щодо формування фінансових ресурсів підприємств житлово-комунального господарства та модернізації шляхів його реформування залишаються недостатньо висвітленими і тому потребують більш поглибленого вивчення і розуміння.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мета і завдання дослідження. Актуалізація визначеної проблеми зумовила формулювання мети дипломної роботи, що полягає у висвітленні теоретичних і практичних засад фінансування житлово-комунального господарства та розробці рекомендацій щодо його ефективного реформування.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких **завдань**, а саме:

- з'ясувати змістовну сутність понять та основні принципи фінансового забезпечення житлово-комунального господарства;
- ідентифікувати найбільш значущі фінансові проблеми і виклики, з якими стикається житлово-комунальний сектор;
- вивчити особливості формування фінансових ресурсів ЖКГ;
- визначити роль місцевого бюджету щодо фінансового забезпечення житлово-комунальної галузі;
- проаналізувати поточний стан фінансування ЖКГ в Україні;
- оцінити ефективність використання фінансових ресурсів житлово-комунальними підприємствами Долинської міської ради;
- перевірити достатність фінансового забезпечення ЖКГ Долинської територіальної громади;

- ознайомитися з міжнародним досвідом та передовими практиками фінансування житлово-комунального господарства;
- сформуванати комплексну стратегію фінансування ЖКГ з місцевих бюджетів;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення системи формування фінансових ресурсів житлово-комунального господарства;
- зробити висновки щодо проведеного дослідження.

Об'єктом дослідження є аспекти та процеси, пов'язані з забезпеченням фінансових ресурсів для функціонування та розвитку житлово-комунальної інфраструктури.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні засади організації фінансування житлово-комунального господарства в контексті його реформування.

Гіпотеза дослідження: реформування системи фінансування житлово-комунального господарства сприятиме покращенню ефективності управління та забезпеченню необхідних фінансових ресурсів для розвитку та підтримки якості житлово-комунальних послуг.

Методи дослідження. Для реалізації мети й завдань дослідження в роботі використано ряд загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: за допомогою аналітичного методу здійснено відбір наукової інформації за темою магістерської роботи; критичний аналіз наукових джерел з теми дипломної роботи – для визначення теоретичних засад проблеми; застосування методу аналізу та синтезу слугувало для розкриття сутності та принципів фінансового забезпечення, визначення особливостей, основних проблем у сфері житлово-комунального господарства; компаративний аналіз – для узагальнення світового досвіду практики фінансування ЖКГ; системно-аналітичний підхід, індуктивний аналіз, порівняння та моделювання використано для теоретичного узагальнення результатів дослідження, пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення механізмів фінансування житлово-комунального господарства; при

формулюванні висновків за результатами дослідження було використано метод узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні теоретико-методичних засад фінансового забезпечення житлово-комунального господарства та розробці практичних рекомендацій щодо його ефективного реформування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їхньому потенційному впливі на покращення якості житлових умов, забезпечення доступності комунальних послуг, оптимізацію використання бюджетних ресурсів та загальний вплив на соціально-економічний розвиток громад.

Теоретичні положення, рекомендації та висновки, представлені в роботі, можуть бути використані органами місцевого самоврядування у діяльності з оптимізації асигнувань з місцевих бюджетів на житлово-комунальний сектор та удосконалення управління цими ресурсами. Також результати дослідження можуть застосовуватися в практиці викладання для навчання студентів економіки, фінансів, адміністрування та інших суміжних галузей.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені на V Міжнародній науково-практичній конференції «Current issues of science, prospects and challenges» у 2023 році та відображені у публікації (Левкович В.М. Особливості управління комунальною власністю. Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, November 17, 2023. Sydney, Australia: International Center of Scientific Research. 2023. С. 51-57).

Структура дипломної роботи. Структура роботи зумовлена метою та завданням дослідження і складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дипломної роботи становить 95 сторінок, зокрема 86 сторінок основного тексту, 16 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел включає 40 найменувань, з них – 1 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У розділі 1 «Теоретичні основи фінансування житлово-комунального господарства як цілісної системи» досліджено сутність понять «фінансове забезпечення» і «фінансові ресурси» підприємств ЖКГ, узагальнено проблеми й особливості їх фінансування та уточнено роль місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні житлово-комунального господарства.

Специфіка функціонування підприємств житлово-комунального господарства вимагає особливого підходу до організації їх фінансового забезпечення. Дослідники пропонують розглядати фінансове забезпечення діяльності підприємств ЖКГ як цілісну систему, що включає в себе способи мобілізації і використання фінансових ресурсів. Така система повинна бути заснована на відповідних формах, принципах, джерелах й інструментах її реалізації. Метою фінансування є створення умов для ефективного функціонування підприємств ЖКГ шляхом вирішення завдань, спрямованих на формування фінансової стратегії їх розвитку. На основі аналізу фінансового забезпечення підприємств ЖКГ та особливостей формування їх фінансових ресурсів з'ясовано ряд факторів, які гальмують стійкий та ефективний розвиток житлово-комунального сектору. Доведено, що місцеві органи самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності житлово-комунального сектора, оскільки вони безпосередньо впливають на управління, обслуговування та регулювання галузі.

У розділі 2 «Практичні аспекти фінансування діяльності житлово-комунального господарства» проведено аналіз стану фінансування ЖКГ України, оцінку впливу політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів на сектор ЖКГ та визначено сильні і слабкі сторони, можливості і загрози для розвитку його діяльності, узагальнено ефективність використання фінансових ресурсів підприємствами ЖКГ у місті Долина та достатність їх фінансового забезпечення з місцевого бюджету.

За результатами аналізу виявлено, що показники ефективності

використання фінансових ресурсів КП «Водоканал» Долинської міської ради свідчать про те, що підприємство має проблеми з фінансовою стійкістю та платоспроможністю. Це пов'язано з наступними факторами: підприємство не має достатніх коштів для своєчасного виконання своїх поточних зобов'язань та залежить від зовнішніх джерел фінансування, таких як кредити та позики, воно не отримує достатнього фінансування з місцевого бюджету для забезпечення безперебійного функціонування та виконання інвестиційних проєктів, а це підкреслює необхідність залучення нових коштів.

У розділі 3 «Вдосконалення системи формування фінансових ресурсів житлово-комунального господарства» досліджено іноземні практики фінансування житлово-комунального господарства, запропоновано стратегію реформування фінансового забезпечення цієї галузі та розроблено теоретико-методичні рекомендації щодо покращення формування фінансових ресурсів ЖКГ і спрямовані на підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

У сучасних умовах успішне функціонування та сталий розвиток підприємств ЖКГ невіддільно пов'язані із рівнем фінансового забезпечення. Надходження, отримані підприємствами ЖКГ від населення за надані послуги, недостатньо повністю компенсують всі витрати на їх надання. У таких умовах ключовим інструментом забезпечення стабільності галузі є фінансові ресурси ТГ.

На основі аналізу досвіду зарубіжних країн до фінансування ЖКГ було запропоновано комплексну стратегію, яка включає традиційні джерела фінансування (самофінансування, бюджетне фінансування і кредитування) і альтернативні джерела (місцеві запозичення, державно-приватне партнерство, проєктне фінансування, лізинг). Для реалізації цієї стратегії необхідно вжити комплекс заходів, які будуть включати законодавчі, організаційні та економічні зміни. Ці заходи допоможуть створити більш ефективну, прозору та гнучку систему фінансування ЖКГ, що дозволить сектору адаптуватися до сучасних викликів та потреб.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджено фінансове забезпечення ЖКГ з місцевих бюджетів та наведено рекомендації для його реформування. На основі проведеного дослідження сформовано такі висновки й рекомендації теоретичного та практичного характеру, які висвітлюють вирішення низки завдань дипломної роботи відповідно до поставленої мети.

За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. На основі теоретичного узагальнення наукових поглядів обґрунтовано, що житлово-комунальне господарство є ключовим та вагомим сектором національної економіки, що відіграє значну роль у розвитку різних суспільних взаємовідносин та забезпечує функціонування населених пунктів. Досліджено різні погляди та тлумачення концепції фінансового забезпечення, в результаті чого, можна визначити його як комплексний процес, що включає мобілізацію і використання фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку підприємств ЖКГ. Встановлено, що класифікувати підприємства у сфері житлово-комунального господарства можна з різних точок зору, а саме: типом власності; організаційно-правовою формою діяльності; сегментом житлово-комунального сектора; специфікою надання комунальних послуг; функціональним призначенням. З'ясовано, що фінансова підтримка підприємств у сфері житлово-комунального господарства базується на комплексі взаємозалежних елементів: інструментів, функцій, принципів, форм фінансування. Ці компоненти є фундаментом для цілеспрямованої роботи та отримання бажаних результатів.

2. Діяльність ЖКГ в Україні характеризується складними проблемами, включаючи фінансово-економічні труднощі та неефективне управління. Це призводить до незадоволення соціальних та побутових потреб населення та ускладнює розвиток адміністративно-територіальних одиниць. Проблеми ЖКГ можна класифікувати на соціально-економічні, організаційно-управлінські,

фінансово-інвестиційні та технічно-інноваційні. Всі ці проблеми взаємопов'язані та впливають на ефективність господарської діяльності в галузі.

3. Органи місцевої влади відіграють значну роль у секторі ЖКГ, займаючись управлінням майном ЖКГ, регулюванням тарифів, наданням пільг комунальним підприємствам. Також, важливою задачею місцевих органів самоврядування є створення сприятливих умов для роботи ринку ЖКГ, забезпечення стабільності діяльності житлово-комунальних підприємств, що включає поліпшення їх фінансового та господарського стану. Фінанси підприємств ЖКГ включають різноманітні форми фінансування, такі як капіталовкладення, дотації, субсидії, податкові пільги, інвестиції тощо. Діяльність у сфері ЖКГ в Україні регламентується різноманітними законодавчими та нормативними актами, які визначають правові основи та принципи фінансування цієї сфери.

4. Проаналізовано стан, динаміку і обсяги фінансування ЖКГ України за період з 2020 по 2022 роки. Незважаючи на значні виклики, які вимагають спільних зусиль та фінансових ресурсів, галузь пережила важливі трансформації та реформи, що включають децентралізацію та введення конкурентних умов. Проте, багато підприємств ЖКГ працюють зі збитками, що впливає на їхню рентабельність та фінансове здоров'я. Відтак, підприємства демонструють низьку рентабельність власного капіталу та активів, що ставить під загрозу оновлення основних фондів.

5. Здійснено SWOT-аналіз і PEST-аналіз, які дали можливість оцінити різні фактори впливу на ЖКГ та виділити його сильні і слабкі сторони, можливості і загрози для його розвитку.

6. Комунальне підприємство «Водоканал» Долинської міської ради має низький рівень ліквідності, його коефіцієнти не відповідають встановленим нормам, а це демонструє нам, що підприємство є фінансово нестабільним з високою залежністю від позикових коштів та низькою спроможністю підтримувати необхідний рівень оборотного капіталу. Як результат, це свідчить про обмежені можливості підприємства щодо своєчасного виконання платіжних

зобов'язань і порушує питання про його платоспроможність. Використання моделей Альтмана та Спрінгейта для аналізу ризику банкрутства показало, що підприємство опинилося на межі банкрутства за аналізований період.

7. Сектор ЖКГ відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку міста та країни в цілому. Однак, він стикається з проблемами недостатнього фінансування, що часто призводить до залучення додаткових коштів з місцевих бюджетів. КП «Водоканал» має складну фінансову ситуацію з значними заборгованостями, включаючи податкові зобов'язання, борги за електроенергію та затримки у виплаті заробітної плати. Аналіз показав, що наразі фінансування галузі не вистачає для оновлення або повноцінного обслуговування основних фондів, а це підкреслює потребу в залученні нових коштів.

8. Підкреслюється, що хоча механізми фінансування місцевих громад у різних країнах світу різноманітні, їхньою спільною метою є забезпечення благополучного життя громадян та розвиток місцевих територій. На підставі аналізу виділено основні напрямки для розробки моделі управління ЖКГ в Україні. Ця модель орієнтована на застосування кращих зарубіжних практик, адаптованих до унікальних умов та потреб українського ринку.

9. Дослідження передових практик дозволило ідентифікувати актуальні проблеми, з якими стикається житлово-комунальний сектор у містах України, та визначити можливі шляхи їх вирішення. Потрібно розробити програму стратегічного реформування для розвитку ЖКГ на регіональному рівні та окреслити основні напрями цієї стратегії. Одним з найбільш значущих аспектів, на наш погляд, є створення механізму фінансово-інвестиційної підтримки ЖКГ з боку органів місцевої влади. Головною метою стратегії є у покращенні економічного управління в сфері ЖКГ для підвищення фінансування та використання коштів, призначених для розвитку та підтримки галузі, а також уповільненні зростання витрат на її експлуатацію.

10. Обґрунтовано використання державно-приватного партнерства як інноваційного засобу, який дозволяє місцевим органам влади ефективно

керувати комунальними активами, водночас співпрацюючи з інвесторами. Він сприяє покращенню технічних та економічних показників у сфері надання житлово-комунальних послуг, оптимізуючи використання комунального майна.

11. Розроблено рекомендації для вдосконалення фінансування сфери ЖКГ. Визначено їхні основні цілі, принципи та завдання, які орієнтовані на збільшення продуктивності бюджетних інвестицій. Запропоновано створення стабільної, прозорої та ефективної системи фінансування ЖКГ, яка включає вдосконалення законодавства, покращення фінансового менеджменту та впровадження інноваційних технологій для підвищення якості комунальних послуг.

12. Загалом висновок полягає в тому, що хоча сектор ЖКГ має ключове значення для якості життя населення та розвитку країни, він зіштовхується з рядом важливих викликів, серед яких особливо важливими є неефективне використання ресурсів та недостатність фінансування. Це вимагає зосередження уваги на реформуванні та оптимізації управління галуззю, а також на пошуку ефективних механізмів її фінансування.

Результати дослідження та висновки слугують основою для подальших теоретичних і практичних розробок у сфері фінансового забезпечення та модернізації житлово-комунального господарства.

СПИСОК ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Бізонич Д. В. Фінансові ресурси підприємств житлово-комунального господарства в умовах децентралізації сучасної України. Інвестиції: практика та досвід, 2021. № 11. С. 90-97.

2. Лаврик В. В., Балацький Є. О. Вплив індексу тарифного навантаження населення на коригування розрахунку бюджетних фінансових ресурсів на потреби житлово-комунального господарства. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». (Index Copernicus). 2020. Випуск 42. С.161-165.

3. Лаврик В. В. Фінансове забезпечення житлово-комунального господарства територіальних громад в умовах децентралізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.08. Сумський державний університет. Суми. 2021. 247 с.

4. Левкович В. М. Особливості управління комунальною власністю. Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, November 17, 2023. Sydney, Australia: International Center of Scientific Research. 2023. С. 51-57

5. Орлова Н. С., Самборська О. В. Стратегічні напрямки розвитку житлово-комунального господарства України. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2020. №15. С.24-31

6. Савенко К. С. Фінансові проблеми функціонування підприємств ЖКГ та їх вплив на фінансово-економічну безпеку споживачів послуг. Інфраструктура ринку: електр. наук-практ. жур. 2020. Вип. 42. С. 199-204.